

ELOGI DE LA IMPERFECCIÓ: LA POESIA CATALANA EN EL TEMPS DE LES ONG

Normalment, fixar una data concreta per a marcar un moviment literari ha estat una fal·làcia, bàsicament perquè sempre hi ha un corrent de fons a sobre del qual se situen les «punes», els pics, que més criden l'atenció i que solen marcar les fites. Tanmateix, allò que ens interessa quan parlen d'èpoques o de generacions és el corrent: els «pics» són atzarosos, depenen del geni personal i, fins i tot, poden no produir-se. Ara bé, hauran canviat la direcció, hauran canviat la literatura que es produirà a partir d'eixe moment. També és evident que marcar les generacions per dècades (generació dels 70, dels 80, dels 90) no fa sinó augmentar l'engany: aprofita per a indicar que apareix gent nova en el món de la poesia, però sol rendir ben poc a l'hora de trobar fites comunes més enllà de les evidències: un context històric similar, un passat literari compartit.

En el cas de la literatura catalana és obvi que als anys 70 es va produir una gran «revolució»: per quantitat, qualitat i, fins i tot, per voluntat. Perfecte: generació dels 70. Posteriorment les antologies s'han encarregat de fer generacions dels 80, dels 90 i d'ací sis, vuit o deu anys apareixerà la del 2000. Però aquesta divisió indueix més a l'engany que a d'altra cosa, perquè divideix per una simple qüestió física i mai de continguts.

L'adjectiu a aplicar, llavors, és eclèctic: una generació eclèctica és aquella per a la qual no es sap què dir. Cal anar més enllà de les aparences individuals i cercar el corrent (o corrents) de fons que mou lentament l'arbre literari. Perquè n'hi ha i estem davant d'un moment de canvis. Que quallaran o no, que donaran grans o no tan grans obres, però que han somogut les aigües tranquil·les de la poesia en català.

El cas és que, des de començaments dels anys 90 del ja segle passat, assistim a un procés lent, però decidit, de canvi. Aquest procés, que no ha fet sinó començar, es detectava inicialment amb una certa

timidesa, i jo el vaig relacionar, gairebé amb exclusivitat, amb la llavors emergent «generació dels 90».¹

Tanmateix, m'equivocava en dues coses: no ha estat un procés de renovació tímid, sinó que ha estat reivindicatiu i amb un aparell ideològic fort al darrere i, la segona, aquest procés de renovació no és tan sols un procés merament generacional² –generació dels 90 contra la dels 80– tot i que s'haja volgut vendre així.

Per a escenificar la discussió i clarificar conceptes, es va elegir un dels tòtems més intocables de la literatura catalana del s. xx i, alhora, un dels autors que pot presentar llacunes per on atacar-lo: Josep Carner. Crec que està fora de tot dubte que una part de l'obra carneriana –la que més directament es vehicula amb el Noucentisme– és, tan sols, una mera qüestió d'arqueologia literària. Per tant, aquells que volien atacar-lo tenien on agafar-se i els que volien defensar-lo, també: *Nabí* pot agradar o no, però és una obra que mereix ser tinguda en compte.

Però Carner fins aquest moment havia estat intocable: no cabia ni la possibilitat de comentar que no agradava. El motiu va molt més enllà de l'obra literària de Carner i es relaciona amb el que va significar com a símbol. I, també, del que va representar políticament el Noucentisme mateix: la confiança amb un govern propi de Catalunya que solucionaria els problemes, la fe encara en una Catalunya més o menys ideal, oberta, capaç d'assimilar...

1. «Però, existeix la poesia contemporània?» dins *Col·loqui Miquel Martí i Pol. 1948 cinquanta anys de poesia 1998*, pp. 35-46, Eumo Editorial, Vic, 2000.

En aquest article analitzava somerament alguna de les actituds poètiques que comportaven l'inici del canvi. M'interessaria ressaltar, bàsicament, l'ús de la narrativitat com a recurs –allunyada, per tant, del *realisme* com a moviment–. I també el que vaig anomenar l'actualització dels referents –l'aparició de paraules relacionades amb el context més actual com Nike, ozó, ordinadors...

2. És important matisar que, ideològicament, sí que s'ha produït aquest enfrontament entre les dues generacions –amb l'excepció d'Enric Sòria– però no així en la producció, com es pot constatar en els darrers llibres de Jaume Subirana, Enric Sòria, Lluís Roda, Isidre Martínez i Marzo, Carles Torner...

La recreació de la Generalitat recolzaria la cultura pròpia: representa la fe en bastir un món on sentir-se protegits, un ideal millor, la fe en les institucions, en la creació d'un univers literari perfecte, llibres molt ben construïts, recerca de la perfecció tècnica, sense perdre de vista la modernitat. Tot això en un nivell afectiu, és clar. O més que afectiu, a l'imaginari: res és explícit, però Carner és intocable, fins al punt d'arribar més enllà dels gustos personals: com si dir que a algú no li agrada *Nabí* fóra posar fi a la Catalunya mig ideal, mig possible.

Però, aleshores, quina és la proposta? O, millor: hi ha una proposta alternativa? En aquesta «discussió pública» el debat no s'ha centrat en valors, tan sols en el dret a explicar amb llibertat les pròpies opinions més enllà de l'estatus (o justament perquè eren contra l'estatus). Però si analitzem un conjunt d'obres tant d'autors dels 80 com dels 90, o fins i tot dels 70 podrem trobar molts indicis de cap on es pot dirigir el canvi.

La primera constatació és que s'ha acabat la utopia: no existirà mai un món millor que aquest, mai una Catalunya ideal, mai un País Valencià completament valencià, només una Mallorca alemanya. I, si no existeix la perfecció en la realitat, els llibres deixen d'estar construïts com un tot perfecte i sense fissures, els poemes condueixen a la constatació de la desolació. Només dos exemples lleugerament a l'atzar: *TU // Tu eres l'escollit. Tu que no saps on vas, / què dus entre les mans ni quin regust tindrà / la mel demà passat. Tu eres l'escollit: / el que confon els noms, l'escrupolós al joc, / el cançoner, l'absort, tu que de nit t'adorms. / Tu eres l'escollit: el dels impulsos prims, / el que té mal al dits, l'amic del plor, del vi, / del juny, de la caseta. Tu eres el profeta. / Què se n'ha fet, eh, tu, d'aquella profecia? / Venia o no venia, qui ens prestaria ajut?*³ Així, doncs, no hi ha ningú que ens pugui salvar d'aquest present –en temps i espai– decebedor si no és la imaginació, la literatura, que en cap cas negaria la realitat: *AQUÍ // Podries fer que al teu despatx creixés / la selva. Imaginar que la plaça Universitat / és enmig de la sabana, i el Tibi-*

3. JAUME SUBIRANA. *En altres coses*. Barcelona: ed.62-Empúries, 2002.

*dabo / alt i blanc com el Kilimanjaro a Kènia. / [...] / Podries creure que el llum de la tauleta de nit / és un sol immens que il·lumina el fons del mar / de les costes salvatges de Guinea. / Podries. Però seguiries / aquí.*⁴

Les raons per les quals s'arriba a aquesta acceptació del present vénen donades per molts motius i un dels desencadenants seria, sens dubte, la guerra de Bòsnia. Possiblement perquè tot allò que passa lluny no ens arriba tant, ens arriba fragmentat, diluït: unes imatges als telenotícies i punt. Però allò era Europa. Podíem ser nosaltres. Fet i fet, érem nosaltres. En aquest sentit, un exemple paradigmàtic és el llibre *Viure després* de Carles Torner: un llibre desencaixat amb alguns dels millors poemes que s'han escrit en català en el s. XX a la vora mateix de poemes desconcertats. Un llibre polièdric i deformat com la realitat mateixa: on la bestialitat viu a la vora mateix de les desfilades de moda italianes.

I és un exemple paradigmàtic per un altre motiu: Carles Torner, com molts altres poetes, arriba a aquesta destrucció de la perfecció formal després d'haver construït llibres formalment molt més perfectes, llibres dins del cànon «carnerià». En el seu cas tenim l'*Àngel del saqueig* que, sens dubte, és millor tècnicament, com a conjunt, però és un llibre que tanca etapes: no hi ha un més enllà: és, possiblement un dels cims més alt possible dins del corrent més acceptat de la poesia catalana. En canvi, *Viure després* té millors poemes i, alhora, obre nous camins. No hi cap, la perfecció absoluta, en aquest nostre món. O, com diria T.S. Eliot, l'obra perfecta no depèn només del poeta, de l'escriptor, sinó també del seu context. La pregunta a formular, llavors, se centraria al voltant de si és possible la perfecta obra imperfecta. I no faig un joc de paraules.

En la mateixa línia tindríem *En d'altres coses*, de Jaume Subirana: on molts crítics només han sabut veure dispersió –enfront dels anteriors llibres unitaris i tècnicament exquisits– habita el món real, l'actual, el que no admet més utopies que l'esperança desesperança. El mateix podríem comentar de Lluís Roda: res a veure *Sobre*

4. MANUEL FORCANO. *Corint*. Barcelona: ed. Proa, 2000.

l'hamada amb Buirac d'amor (que conté frases tan «definitives» com *El meu amor consisteix / a mirar les pastilles dels frens del teu cotxe / sense que tu te n'adones [...]*). O el canvi de Teresa Pascual a partir de la influència d'Ingeborg Bachmann. O com explicar un llibre com *La tristesa de Sòcrates* d'Isidre Martínez. O com parlar de l'evolució de Ramon Guillem, Josep Rosanes-Creus, Vicent Berenguer, Antoni Ferrer...⁵ Per no parlar d'Enric Sòria que, gairebé des dels inicis, ja s'havia situat en aquest territori. I la llista encara podria ser més llarga. El suficient com per poder dir tranquil·lament que una bona part de l'anomenada generació dels 80 ha abandonat *de fet*, totalment o parcial, el model «carnerià» que havia tingut el seu cim en llibres com el ja anomenat *L'àngel del saqueig* de Carles Torner, *Curset de natació* d'Antoni Puigverd, *Final de Festa* de Jaume Subirana o *Terra d'aigua* de Ramon Guillem.

Un altre assumpte és que, ideològicament, ho hagen assumit.

Per una altra banda, a les generacions anteriors, trobem autors que recolzen aquest corrent, bé que insistent, amb alguns canvis, en la seua línia inicial, com seria el cas de Marc Granell⁶ i de Francesc Parcerisas,⁷ entre d'altres.

Pel que respecta a l'anomenada generació dels 90, el canvi no és tan manifest perquè els llibres anteriors, els que s'alimenten del cànon «carnerià»⁸ —cal recordar que hom escriu a partir del que té, per a després recrear els propis camins—, són llibres inicials, en la major

5. Un dels poetes a destacar en el panorama actual del País valencià que, en la seua producció, s'ha trobat a cavall entre dues generacions. Amb la desgràcia afegida de no haver publicat en editorials de ressò.

6. M'atreviria a dir que *Fira desolada* és un dels primers llibres que parlen, ja, amb la lucidesa que ens donaria després la guerra de Bòsnia: *LLUNY // Som entre guerra i guerra. // Més ben dit: / som en guerra. Perquè aquells tan lluny també són. / Mentre duren. [...]*

7. Sense variar massa la seua línia poètica, sí que podríem dir que *Natura morta amb nens* forma part decididament d'aquest paisatge canviant.

8. Insistesc en què cal no identificar exclusivament «carnerià» amb noucentisme, sinó que més bé seria la línia evolutiva d'aquest moviment, amb tot un procés d'adaptació. Si no fóra així, és obvi que no hauria sobreviscut.

part dels casos, llibres que ja conformen un corpus en el qual es mescla l'interès per innovar amb la necessitat, justificada sobradament, d'agradar, d'adaptar-se als models. Cosa que ocorre tant a nivell conscient com inconscient. Tanmateix, per maduresa inicial, hi ha excepcions, entre les quals podríem destacar Sebastià Alzamora i Júlia Zabala, per motius diferents.

Sebastià Alzamora perquè ja comença amb llibres molt redons, molt dintre del cànon formal, tant com ell no s'hi sent, tant que a *Apoteosi del cercle*, al pròleg, li cal justificar-se mentre fa, de passada, un atac encès contra l'estatus amb delicadeses com les que segueixen: *pel que es despenia de les paraules d'aquells savis, que sempre parlaven «ex cathedra», en general i pel boc gros com els oracles, jo, per edat i per percentatge de decasíl·labs, era, sóc, he de ser, un neoclassicista, manera suau d'anomenar tots aquells joves del país [...] que llangueixen entre versos poca-soltes esperant el dia en què finalment podran penjar-se una corbata del coll i planxar el cul rere la taula de disseny d'algun despatx oficial o oficiós*⁹.

Es pot dir més fort però no més clar. I també en el seu cas, la crítica no ha sabut entendre el canvi respecte del seu darrer llibre, *La mula morta*: només cal comparar títols per a recórrer el vertigen de la constatació no ja d'un món que s'acaba –que ja ho havia dit al pròleg– sinó que no es pot escriure igual quan ja ha desaparegut el món que sostenia aquella escriptura.

Pel que fa a Júlia Zabala, li trobem, gairebé des dels inicis, una actitud de denúncia i de reivindicació tant de la situació del món –del tercer / quart món en concret– i, més encara, de la dona. *Raiïm de vent* i *Cendres volades* esdevenen un dur i brillant testimoni d'un món inacceptable. En la mateixa línia que determinades ONG.

Pel que respecta als altres integrants de l'anomenada generació dels 90,¹⁰ en la major part dels casos, abandonen progressivament les

9. *Apoteosi del cercle*. Barcelona: ed. 62-Empúries, 1997, p. 9.

10. Una antologia prou útil per al llistat d'autors, tot i que potser conté un excés de noms és: *21 poetes del XXI. Una antologia dels joves poetes catalans*, a cura d'Ernest Farrés, ed. Proa, Barcelona, 2001. En el cas valencià també tenim *Dot-*

propostes inicials –o evolucionen des d'aquestes– per a conformar dues línies bàsiques d'actuació: per una banda hi ha aquells que decideixen enfrontar-se amb la *realitat*, com serien els casos més destacats de Manuel Forcano, Maria Josep Escrivà, Begonya Mezquita, Josep Porcar, Sebastià Alzamora, Hèctor Bofill, Iban L. Llop, Alexandre Navarro, Jordi Valls i Júlia Zabala, mentre que la segona línia decideix trobar refugi on sempre s'ha pogut trobar: bé en la reconstrucció del text –que no de l'aristocràcia–, bé als voltants seductors del silenci: Miquel Bezares, Josep Manuel Esteve, Joan Elies Adell, Jordi Monteagudo en serien els més destacats. A més a més de Ramon Ramon, que opta per totes dues vies. Cal, a més, Afegir-hi, per cronologia de publicació, Susanna Rafart,¹¹ Anna Aguilar-Amat i Roger Costa-Pau.¹²

Una constatació és l'aparició de molts autors valencians amb, tan sols, unes poques i indecises iniciatives del govern valencià: l'aparició a l'escola i la universitat de la llengua, alguna ràdio, un poc de televisió... Si amb tan poc s'ha aconseguit tant...

ze poetes valencians, a cura de Marc Granell i Francesc Calafat, Tàndem edicions, València, 2000. És *curiós* constatar que no tots els noms coincideixen.

11. Tot i que els seus poemes són molt treballats, i potser donen la impressió d'entrar en el cànon carnerià, justament per això, les imatges que s'escapen d'aquest cànon ressalten molt més. *Pou de glaç*, el darrer llibre, per exemple, és molt més un recull de poemes que no un tot: I allí podem trobar poemes com el que segueix, on l'últim vers destaca moltíssim per contrast: *T'ho dic a tu, Wang Wei, sa- vi ministre: / cal anotar amb subjecta disciplina / l'antiguitat del vent sobre el bambú. / Els nostres missatgers ja no retornen / i els seus fills miren els camins verd-grisos / immòbils amb caretes antigàs*. El poema correspon a *Pou de glaç*, Susanna Rafart, ed. Proa, Barcelona, 2002.

12. Com que és un procés encara *viu* no m'atrevesc de cap manera a tancar la llista. I fins i tot afegiria que alguns dels noms citats encara ha de demostrar la seua vàlua totalment. I on, a més, existeixen casos com el de Maria Josep Escrivà, que ha millorat espectacularment a cada llibre que ha tret i, pel que ha publicat en revistes, puc assegurar que el proper serà molt millor i decididament en la primera línia.

Perquè un dels problemes bàsics a què ha calgut enfrontar-se era com canviar, adaptar-se, a les noves circumstàncies. També per a què aprofitava la poesia. Els canvis, fet i fet, no han estat gens espectaculars i, per a una bona part de la crítica, han estat simples accidents: les (des)estructures dels llibres, uns quants temes mitjanament reivindicatius, un grapat de referències actuals. Però és convenient no confondre la discreció amb la inexistència, l'aprofitament d'allò aprofitable amb la continuïtat. Potser per això ha sorprès l'atac a Carner. I, tanmateix, metapoèticament, als mateixos poemes, ja s'havia explicitat, bàsicament quan s'havia parlat de la funció de la poesia. Perquè per a respondre a la pregunta era necessari plantejar-se on es volia anar i què no es volia fer.

Hèctor Bofill, convertit en un dels teòrics d'aquest canvi, tant des dels articles com des dels mateixos poemes, ja ho va deixar ben clar a *Himne: Aquest poema podria ser un condó: / ens preserva de l'abstinència i d'altres / vicis, de pràctiques comunes que inciten / al mal gut. A saber, un vers desastrós / que rima amb consonància [...] / i el respectiu vers / erudit que comenta símbols i compta / síl·labes. [...] / M'oblidava dels poetes intimistes i dels joves / que comencen imitant Martí i Pol / o Pedro Salinas [...]*.¹³ Com a declaració de principis no deixa massa dubtes. I, si bé es discuteix el cànon «carnerià», tampoc s'accepta el realista. Perquè no es pretén canviar la societat en un nivell global i perquè no es renuncia a la poesia elaborada, malgrat que es vaja contra l'artificiosa. Cosa que també es reflectirà en la riquesa de vocabulari: no hi ha la voluntat de preservar el diccionari, de preservar tota la riquesa lèxica del català, sinó d'utilitzar els termes ideals per a allò que es vol dir.

Possiblement perquè són la primera generació que ha estudiat català a les escoles, universitats... no existeix aquesta consciència de llengua gairebé perduda, de llengua apresada clandestinament. El seu ús és natural tot i que, evidentment, la normalitat quede molt lluny. Així, els autors queden lliures per enfrontar-se al món amb totes les

13. HÈCTOR BOFILL. *Poema de Calipso*. Barcelona: Columna edicions, 1995.

armes perquè, tot i que cerquen, en principi, la bellesa, *a voltes, però, el passat és una pica plena fins a dalt de plats, / de gots a mig beure i ganivets en punta*¹⁴.

Llavors, la manera d'aproximar-se a la realitat, s'assembla a la de les ONG: es denuncia, es fa el que es pot, es fa allò que desatenen els governs, s'enfronten als governs per allò que no fan o que fan. O al poder, que no sempre és la mateixa cosa. És evident que no pretenen canviar el món. Només convertir-lo en un lloc més habitable. És manifest que sols es pot aspirar a petites coses, a denúncies grans. No es pot canviar la societat, però sí que es poden marcar els problemes.

És, al cap i a la fi, una manera de reflexionar sobre el món, d'enfrontar-s'hi, de plantar tota la cara possible a un món cada vegada més hostil, menys habitable, on no queda lloc per a les demostracions de vocabulari, per al recull pirotècnic d'imatges... I, a la pràctica, la major part dels autors dels 80 i dels 90 semblen haver-ho acceptat, encara que en un nivell teòric trobem grans diferències encara entre aquells que van bastir un món ideal –al qual, lògicament, costa renunciar– i els que s'han trobat amb una realitat que no era, ni de lluny, la que desitjaven, però l'han acceptada. I comencen a reflectir-la.

És indiferent el resultat del procés teòric perquè la pràctica s'imposa i no entén de generacions ni d'ideologies. Tanmateix, fóra bo un plantejament serè del problema.

J. LLUÍS ROIG

Oliva –La Safor–, setembre de 2002.

14. MANUEL FORCANO. *Com un persa*. València: Tàndem Edicions, 2001.